

Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

ДКС Центр
Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Державне управління: удосконалення та розвиток № 11, 2017

УДК 351.88

А. Ю. Лебедева,
аспірант кафедри Публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

A. Lebedeva,
graduate student, University of Customs and Finance

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF CROSS-BORDER CLUSTERS IN UKRAINE

В статті проаналізовано значення транскордонних кластерів в підвищенні конкурентоспроможності підприємств, регіону та економіки країни в цілому. Досліджено нормативно – правову базу транскордонної кластеризації в Україні. В статті розглянуто сучасні транскордонні кластери, які функціонують в межах українсько – польського транскордонного регіону, а також зазначено перспективні галузі, які можуть бути залучені до транскордонної кластеризації. До того ж висвітлено основні проблеми кластерного механізму в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення.

The article analyzes the importance of cross – border clusters in increasing the competitiveness of enterprises, the region and the economy of the country as a whole. The regulatory – legal base of cross – border clusterization in Ukraine is explored. The article deals with modern transborder clusters operating within the Ukrainian – Polish cross – border region, as well as promising areas that may be involved in cross – border clustering. In addition, the main problems of the cluster mechanism in Ukraine are highlighted and the scales of their solution are proposed.

Ключові слова: транскордонний кластер, транскордонний регіон, кластеризація, конкурентоспроможність, співробітництво.

Keywords: cross – border cluster, transboundary region, clusterization, competitiveness, cooperation.

Постановка проблеми. У сучасному світі розвиток транскордонного співробітництва (ТКС) на кластерних засадах стало важливим засобом соціально – економічного розвитку регіонів та країн в цілому. Теорії регіонального розвитку доводять актуальність транскордонної співпраці у забезпеченні економічного зростання прикордонних регіонів. Транскордонні кластери як активна та перспективна форма співпраці вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання виступають каталізатором позитивних соціально – економічних зрушень і зростання ефективності суспільного виробництва, адже вони створюють основу для залучення іноземних інвестицій, могутнього розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, навчання широкого кола підприємців, підвищення гнучкості і мобільності компаній, створення широкого спектру мережевих структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Транскордонні кластери одночасно виступають і як форум, у рамках якого ведеться діалог між діловими, урядовими і науковими колами про шляхи реалізації конкурентних переваг у рамках міста, району, регіону, країни та на наднаціональному рівні. Питання активізації транскордонної кластеризації регіонів у теоретичному плані вивчалось зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема, цим проблемам присвячені роботи М. Долішного, П. Беленького, В.В. Гоблика, С. Писаренко, Н. Мікули, П. Луцишина, Т. Терещенко, В. Будкіна. Ними обґрунтовано категоріальний апарат транскордонної кластеризації, узагальнено досвід діяльності транскордонних об'єднань країн Західної Європи, вивчено вітчизняну практику участі прикордонних регіонів у кластеризації.

Основна ціль статті це дослідження сучасних існуючих транскордонних кластерів в межах українсько – польського транскордонного регіону та визначення перспектив транскордонної кластеризації в Україні.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах підвищення актуальності розвитку ТКС України та сусідніх держав кластерні моделі можуть стати одним з ефективних засобів формування національних конкурентних переваг вітчизняного підприємництва, підвищення ефективності виробництва за рахунок вертикальної та горизонтальної інтеграції окремих галузей і підприємств, впровадження новітніх технологій і на цій основі – забезпечення сталого розвитку всієї економіки країни на шляху її повноправного входження у світовий господарський простір [1, с. 565 – 567].

Розвиток партнерства між фірмами у межах транскордонних кластерів може принести значні вигоди як бізнесу, так і економіці в цілому. Вони передбачають:

- зростання рівня досвіду, що забезпечує компанії більш глибокі відносини у їхніх ланцюгах постачання і забезпечує потенціал міжфірмового навчання, досвіду та співробітництва;
- мобілізація місцевих ресурсів та їх ефективне використання з метою підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій;
- здатність фірм реалізувати ефект масштабу завдяки більш широкій додатковій спеціалізації виробництва в межах кожної фірми, спільній закупівлі сировини для отримання оптових знижок, або спільному маркетингу;
- зміцнення суспільних й інших неформальних зв'язків, які призводять до створення нових ідей і нових підприємств;
- поліпшення інформаційних, підвищення інвестиційної привабливості [2, с.28].

Активізація функціонування кластерних структур у світі особливо збільшилась в 90 – ті рр. XX ст. відповідно до збільшення масштабів глобалізації, розвитку конкурентної боротьби та ускладнення ситуації на світових ринках. Більшість сусідніх з Україною держав уже почали реалізувати кластерний підхід у розвитку своїх регіонів, зокрема прикордонних. Транскордонні регіони країн ЄС повною мірою включилися в процеси кластеризації, отримують високі показники діяльності та успішно функціонують на транскордонних ринках. Серед відомих транскордонних кластерів країн ЄС можна виділити: кластер біотехнологій, регіон Орезунд (Данія – Швеція); німецько – голландський транскордонний кластер (виробництво пластмас, металообробка); португальсько – іспанський автомобільний кластер, текстильний кластер (Нижня Австрія та Богемія); транскордонний кластер з виробництва скла (Верхня Австрія, Баварія, Богемія) та ін.

Для України кластери – ідеальний спосіб структурної трансформації економіки та піднесення рівня її соціально – економічного розвитку в умовах економічної глобалізації. Однак в нашій країні кластерна форма організації ТКС ще не набула достатнього застосування і поширення.

Разом з тим, на сьогодні у законодавстві України практично відсутні нормативно – правові акти, які би регулювали транскордонні процеси кластеризації. Тут варто зазначити, що відповідно до п. 6 розпорядження КМУ від 10.09.08 № 1214 – р Міністерство регіонального будівництва спільно з Національною академією наук України розробили проект «Національної стратегії створення і ведення транскордонних кластерів» як інструменту здійснення державної регіональної політики у транскордонних регіонах з метою

підвищення конкурентоспроможності останніх. В зазначеній Стратегії відображено загальне бачення держави щодо створення і підтримки розвитку транскордонних кластерів із врахуванням специфіки кожного транскордонного регіону України [3, с. 58]

Одним із основних заходів Національної стратегії передбачається просвітницька діяльність щодо можливостей і доцільності розвитку транскордонних кластерів, насамперед, серед державних службовців усіх рівнів управління, а також представників органів місцевого самоврядування, бізнесу, науковців та освіти.

Також урядом України було прийнято три державні програми розвитку ТКС (на періоди 2007 – 2010, 2011 – 2015 та 2016 – 2020 років) з метою активізації соціально – економічного, науково – технічного, екологічного, культурного розвитку суб'єктів ТКС.

На відміну від транскордонних індустріальних, технологічних і наукових парків, а також транскордонних промислових зон, діяльність яких орієнтована, насамперед, на створення сприятливої інфраструктури для реалізації інноваційних проєктів у межах транскордонних регіонів шляхом зниження трансакційних витрат їхніх інвесторів на початковому етапі реалізації цих проєктів, транскордонні кластери формуються в умовах вже ustalених транскордонних взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва прикордонних територій сусідніх країн, а їхня ефективна діяльність ґрунтується на взаємовигідній співпраці суб'єктів господарювання, органів влади, неприбуткових і громадських організацій цих територій.

Для забезпечення ефективного функціонування транскордонних кластерів у транскордонних регіонах, сформованих за участю прикордонних територій України та держав – членів ЄС, необхідно насамперед чітко визначити основну галузеву спрямованість їхньої діяльності з огляду на відповідність наявному природно – ресурсному, технологічному, фінансовому, трудовому та інтелектуальному потенціалу відповідних прикордонних територій і транскордонних регіонів загалом [3, с. 58 – 60].

В Україні перші спроби запровадити концепцію бізнес – кластерів почалися у 1998 році з західного регіону. Ця концепція була повністю новою для України на той час. Наші дослідження будуть спрямовані на виокремлення проблемних положень становлення та розвитку транскордонних кластерів на території українсько – польського транскордонного регіону. Отже, проаналізуємо галузеву спрямованість регіону для ефективної транскордонної кластеризації.

Освоєнням, часто декларованим, ресурсом України є її транзитний потенціал (показник транзитності – 3,9 – вищий лише у Польщі), однак без активізації розбудови національної мережі в системі міжнародних транспортних коридорів Україна остаточно втрапить свою базову конкурентну перевагу – транзитний потенціал та відповідно, логістичний ринок послуг, який вже успішно переходять Росія, Білорусія та Румунія. Загалом на території Європи діє близько 25 базових логістичних кластерів та 60 другорядних. Логістичний сектор в ЄС демонструє значні темпи зростання. Якщо, протягом 1995 – 2005 рр, транспортні перевезення зросли приблизно на 30% , то, за прогнозами аналітиків, до 2020 року, їх обсяги зростуть ще на 50%.

Транскордонний транспортно – логістичний кластер – це сукупність автотранспортних підприємств, представників – підприємств інших видів транспорту, ліцензійних складів, органів місцевої влади та науково-дослідних інститутів у формі асоціаційного утворення з адекватним фінансуванням внесками учасників, діючою інфраструктурою, сучасними комунікаційними зв'язками, які посилюють взаємодію та переваги в порівнянні з іншими конкурентами, що дозволяє підвищити інвестиційну привабливість та стійкий розвиток регіональної території за рахунок підвищення ефективності міжнародних транспортних перевезень.

Формування мережі транскордонних логістичних кластерів на кордоні України з ЄС є важливим чинником інтеграції нашої держави у систему світогосподарських зв'язків, а також вагомим стимулом її європейської інтеграції на рівні окремих регіонів. Створення таких центрів у прикордонних областях Західної України забезпечуватиме підвищення сервісу вантажоперевезень і пасажиропотоків (у тому числі туристичних) відразу у трьох аспектах:

- транскордонному (з прикордонних регіонів Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії в сусідні прикордонні області України);
- внутрішньотериторіальному (у межах окремих областей України або між ними, особливо, якщо ці області входять до одного транскордонного регіону, наприклад: Львівською, Волинською та Закарпатською в межах українсько – польського транскордонного регіону чи Закарпатською, Івано – Франківською та Чернівецькою в межах українсько – румунського транскордонного регіону);
- локальному (в межах одного адміністративного району, тобто між його сільськими і міськими населеними пунктами, включаючи їхнє транспортне сполучення з районним центром) [3, с. 61 – 62].

Одним з пілотних проєктів, спрямованих на формування транспортно – логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС може стати логістичних кластер, що охоплюватиме Закарпатську область України, регіон Сабоч – Сатмар – Берг (Угорщина), Кошицький край Словаччини та район Сату – Марє Румунії. Тобто, діяльність цього кластеру поширюватиметься на всі транскордонні регіони, сформовані між Україною та ЄС.

Одним із стратегічних напрямів розвитку ТКС між Україною та Польщею залишається туризм, проте спостерігаються невідповідності у його розвитку в цих країнах. Це стосується правового і організаційно – економічного регулювання, процесу розроблення програм на рівні держави і регіону, а також недостатньо налагодженої співпраці між туристичними організаціями суміжних країн. Однією із основних проблем налагодження ТКС в сфері туризму є інституційне забезпечення туристичної діяльності. Адже потенціал туристичного сектору залишається нереалізованим на 100 %. Туризм слід розвивати для покращення іміджу прикордонних територій, створення робочих місць і відповідно часткового вирішення проблеми з безробіттям, підвищення рівня розвитку інфраструктури прикордонних регіонів, налагодження тісних взаємовідносин і на рівні підприємств обох держав, і країни, загалом, розроблення комплексних туристичних послуг, а також запозичення іноземного досвіду у цій сфері.

Угода про створення Польсько – білорусько – українського транскордонного туристичного кластеру була підписана між Люблінською регіональною туристичною організацією, Волинським туристичним кластером та Брестським туристичним кластером в рамках проєкту «Створення інформаційного комплексу у сфері транскордонного екологічного туризму у Єврозоні Буг» 29 – 30 жовтня 2014 року у Луцьку. В рамках кластеру передбачається розвиток туризму по три сторони кордону, насамперед екотуризму. За словами президента Люблінської регіональної туристичної організації Пьотра Франашека, важливим моментом є концентрація зусиль для створення спільного транскордонного туристичного бренду «Полісся», який об'єднає схожі за природним потенціалом, культурою та історією регіони Люблінського воєводства, Волинської та Брестської областей. Діяльність кластера фінансується з власних коштів учасників угоди, а реалізація проєктів в рамках грантів відбувається на засадах партнерства. Головними пріоритетними завданнями кластера визначено:

- розвиток спільного польсько – білорусько – українського туристичного продукту з використанням потенціалу транскордонної співпраці;
- розвиток туристичних послуг за допомогою відповідного маркетингу, підвищення конкурентоздатності, розширення туристичного ринку;
- реалізації спільних проєктів, створення спільного веб – сайту, підготовки кадрів у сфері туризму;
- аналіз правових вимог і розробка нових законодавчих ініціатив з метою покращення умов розвитку транскордонних територій;
- пошук джерел фінансування в рамках програм Європейського Союзу та інших операційних програм [4].

У 2009 році у Польщі тут був сформований інноваційний туристичний кластер Здоров'я і туризм «Здравниці – перлини Східної Польщі», який об'єднав підприємств й органи місцевого самоврядування з гмін. На сьогоднішній день 34 фірми та підприємств. Завдяки фінансовій підтримці ЄС та спеціальній програмі підтримки Східної Польщі кластер має набути статусу транскордонного до складу якого увійде з українського боку Трускавець, а також курортні зони Словаччини й Литви.

Стратегічне значення для активізації польсько – українського співробітництва у галузі туризму має Бешадський транскордонний туристичний кластер, який був утворений у 2004 р. в межах реалізації проєкту «Польсько – українська стратегія розвитку туризму як необхідний елемент спільних заходів» та отримав дофінансування з ресурсів Європейського Фонду Регіонального Розвитку. Проте на сьогодні рівень реалізації потенціалу Бешадського транскордонного туристичного кластеру залишається низьким і є всі підстави стверджувати про наявність асиметрії його розвитку в Україні та Польщі, які обумовлені передусім відмінностями у інституційному забезпеченні внаслідок: нестабільності інститутів управління туристичною сферою; недостатньої співпраці між туристичними інституціями в транскордонному регіоні; незадовільного наукового супроводу розвитку туризму; асиметричності територіально – регіонального представлення туристичних організацій з просування і підтримки туризму. Інституційне забезпечення в сфері туризму в Польщі є досконалішим, саме тому імпорт окремих ефективних інститутів управління Польщі дозволить в межах українсько – польського транскордонного регіону налагодити туристичне співробітництво між інституціями та покращити інституційне забезпечення туристичної діяльності в Україні [5, с. 201 – 205].

На Львівщині 5 вересня 2016 р. у м. Сколе підписано договір про міжнародну співпрацю між Університетом Економіки у м. Бидгоща (Польща), Сколівською районною радою, Сколівською райдержадміністрацією та Львівським інститутом економіки і туризму. Метою цієї співпраці є створення спільних навчальних і науково – дослідних проєктів. Один із таких проєктів стало створення спільного польсько – українського навчального закладу під робочою назвою Центр розвитку туризму професійної освіти та рекреації ім. Миколи Коперника. На базі цього центру проводитиметься науково – дослідницька і комерційна діяльність, що стимулюватиме активність впровадження інновацій у регіоні. Результатом, на який спрямовано цей проєкт, є випуск кваліфікованих спеціалістів у сфері туризму, які будуть сприяти створенню конкурентоспроможного туристичного продукту, який просуватимуть на міжнародний туристичний ринок. 6 вересня підписано Угоду про затвердження подвійних дипломів між «Університетом Економіки у м. Бидгощі» і Львівським державним інститутом економіки і туризму. Це сприятиме інтеграції інституту в світову систему освіти, підготовки фахівців відповідно до міжнародних освітніх стандартів, розвитку молоді через організацію міжнародних програм обміну та стажування [6, с. 51 – 52].

Нещодавно Люблінський екоенергетичний кластер набув статусу транскордонного шляхом залучення учасника з української сторони, а саме Центру впровадження альтернативних та відновлювальних джерел енергії. До кластера входить також холдингова структура, яка має підрозділ на українській стороні – СП «Тзов КомЕкоЛьвів». Учасники кластера займаються сонячною, вітряною, водною та геотермальною енергією, а також виробленням та використанням біомаси в енергетичних цілях. Загальне

працевлаштування на підприємствах кластера складає 2911 осіб, з них 233 особи займаються науково – дослідною діяльністю. На протязі останніх двох років підприємства, що входять до складу кластера, впровадили 50 інновацій, які знаходяться під юридичним захистом. Кластер пропонує послуги в сфері комплексної підготовки інвестиційного проекту будівництва (проекткування і введення в дію): біогазових установок, малих гідроелектростанцій, вітрових ферм, геотермальних установок, установок для виробництва енергії.

З 2013 року в українсько – польському транскордонному регіоні (Львівська область) функціонує науковий інформаційно – статистичний кластер «Інфостат – Україна – Польща». Кластер створено з метою об'єднання зусиль щодо спільного наукового, інформаційного і статистичного забезпечення розвитку українсько – польського транскордонного регіону та використання потенціалу ТКС. Учасниками кластеру з української сторони є: державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», Головне управління статистики у Львівській області, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львівська обласна спілка економістів України, з польської сторони: Статистичне управління Підкарпатського воєводства, Жешувський університет, Центр статистичних досліджень і освіти Головного управління статистики Польщі [7, с. 11 – 12].

На вибір пріоритетів розвитку транскордонних кластерів значний вплив має політика кластеризації сусідніх країн. Так, у українсько – польському транскордонному регіоні з польського боку вже функціонують два потужні кластери: «Авіаційна Долина» (Dolina Lotnicza) і «Долина органічної їжі» (Dolina Ekologicznej żywności), що створює можливості долучення учасників з української сторони.

Українсько – польський транскордонний регіон має передумови для формування кластерів такої спеціалізації: деревообробка – виробництво меблів (на стадії завершення рестрації кластер «Деревообробки та меблевого виробництва»), будівельні матеріали – будівництво, агропромислового типу, виробництво одягу та взуття, транспортно – логістичні послуги, машинобудування та приладобудування (на Львівщині вже зареєстровано кластер «Вантажопідіймальна техніка»), інформатика. Деякі з цих кластерів у процесі розвитку можуть досягнути транскордонного рівня, зокрема у формі асиметричного кластера – агропромислові, будівельних матеріалів – будівництва, меблево – деревообробний, а у формі біполярного кластера – туристичні, інформатики.

З огляду на вищенаведений аналіз сучасного стану транскордонної кластеризації прикордонних регіонів, можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні кластерна форма організації транскордонного співробітництва ще не набула достатнього застосування і поширення

Існує ряд умов, які можуть як сприяти, так і перешкоджати розвитку транскордонних кластерів в Україні. Фахівці відносять до позитивних умов наступні:

- існування технологічної та наукової інфраструктур;
- психологічна готовність учасників кластерів до кооперації;
- наявність кадрового, природного – ресурсного, наукового потенціалу.

До стримуючих факторів для розвитку транскордонних кластерів відносяться:

- відсутність нормативно – правової бази для транскордонної кластеризації;
- малоефективні фінансові механізми державного регулювання та стимулювання діяльності кластерів;
- відсутні інвестиційно – інноваційні та інституційні механізми формування і функціонування кластерів;
- низька якість бізнес – клімату та управління бізнесом в Україні;
- відсутність орієнтації багатьох вітчизняних підприємств на міжнародний ринок;
- низький рівень інформованості учасників про методологію та алгоритми становлення кластерів;
- короткостроковий обрій планування – реальні вигоди від розвитку кластера з'являються тільки через 5 – 10 років [8, с. 112 – 115].

В той же час, підтримка формування та розвитку транскордонних кластерів відповідає меті децентралізації в Україні, і її практична реалізація має бути заснована на використанні поетапного підходу, який відповідає українським реаліям. При такому підході використання конкретних інструментів на кожному з етапів має залежати від прогресу, досягнутого в процесі структурної трансформації.

На нашу думку, для розвитку транскордонних кластерів на території України необхідно здійснити такі дії:

1. Кабінету Міністрів України розробити Національну програму формування та розвитку транскордонних кластерів в Україні із урахуванням специфіки певного прикордонного регіону держави, узгодження державних і регіональних інтересів та інтересів суміжних територій сусідніх держав, а також визначення відповідних пріоритетних сфер. Забезпечити координацію діяльності міністерств і відомств у формуванні транскордонних кластерів враховуючи пріоритети національного та загальноєвропейського розвитку.

2. Розробити законодавчу базу з питань формування, функціонування, фінансування та державного регулювання транскордонних кластерів, спираючись на досвід європейських країн.

3. Сформуванню мережу інформаційних та консультативних структур та інституцій, які б забезпечували підтримку створення транскордонних кластерів у прикордонних регіонах, активно сприяли зміцненню співробітництва влади, бізнесу, науки, освіти та громадських організацій, а також проводили рекламно – агітаційну та консультативну роботу серед населення.

4. Всебічно вивчати передовий світовий досвід формування транскордонних кластерних структур, зокрема стосовно створення нових робочих місць, підвищення продуктивності праці, впровадження дієвих форм мотивації праці, корінного поліпшення соціального клімату в прикордонних регіонах [9, с. 253].

Висновки. Пріоритетами сучасного розвитку України вважаємо забезпечення високих темпів зростання ВВП, подальше збільшення ефективності виробництва та досягнення значного рівня й якості життя населення. Наявні процеси глобалізації і посилення міжнародної конкуренції змінюють систему організації виробництва, використовуючи переваги спеціалізації та кооперації. Нами було досліджено і проаналізовано один з видів міждержавної кооперації прикордонних регіонів суміжних країн – транскордонний кластер. Як вже зазначалося, кластерні утворення сьогодні є одними з стратегічних напрямів ТКС в різних сферах. В цілому формування і розвиток транскордонних кластерів приводить до інтегральних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни. Тому в сучасних умовах підвищення актуальності розвитку ТКС України та сусідніх держав кластерні моделі можуть стати одним з ефективних засобів поступової інтеграції економіки країни в західноєвропейський простір.

Література.

1. Державна регіональна політика України. – Особливості та пріоритети сучасної державної. – Частина IV. – С. 563 – 602.
2. Войнаренко М. П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів / М. П. Войнаренко // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 27 – 30.
3. Формування транскордонних транспортно – логістичних кластерів як пріоритетний напрям розвитку прикордонних регіонів України / В.В. Гоблик, В.В. Папп // Економічний форум. – 2013. - №4. – С. 55 – 63.
4. Створення Польсько – білорусько – українського транскордонного туристичного кластеру [Електронний ресурс] // Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2010 – 2013 роки – Режим доступу: http://www.pl-by-ua.eu/news.php?cat_id=2 <http://www.pl-by-ua.eu/news.php?cat_id=2>.
5. М. М. Паньків Кластеризація в туристичній галузі: польський досвід / М. Паньків // Актуальні проблеми та перспективи розвитку харчових виробництв, готельно – ресторанного та туристичного бізнесу. Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції, присвяченої 40 – річчю заснування факультету харчових технологій, готельно – ресторанного і туристичного бізнесу, м. Полтава, 20 – 21 листопада 2014 р., - Полтава: ПУЕТ, 2015. – С. 201 – 205.
6. Бігус М.М. Кластеризація як перспектива розвитку міжнародного туризму та активізатор економіки в Україні / М.М. Бігус, С.Д. Голікова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2017. – Вип.27 (2). С. 48 – 52.
7. Розвиток транскордонного співробітництва : науково – аналітична доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2015. – С. 11 – 12.
8. Ковальова Ю. М. Проблеми на шляху розвитку і реалізації кластерного підходу в Україні / Ю. М. Ковальова, Н. В. Алишева // Наука й економіка [Текст]. – 2008. - № 3 (11). – С. 212.
9. Добрава Н.Ф. <http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21IDBN=UJRN&P21IDBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21COLORTERMS=1&S21STR=%>
Основні напрями розвитку транскордонних кластерів в Україні / Н. Ф. Добрава // Ефективність державного управління. – 2013. Вип. 34. – С. 246 – 253.

References.

1. Derzhavna rehional'na polityka Ukrainy. – Osoblyvosti ta priorytety suchasnoi derzhavnoi. – Chastyna IV. – S. 563 – 602
2. Vojnarenko M. P. (2008) "Clusters as poles of growth of competitiveness of regions" Ekonomist, vol. 10, pp. 27 – 30.
3. V.V. Noblyk, V.V. Papp (2013) "Forming of transfrontal transport logistic clusters as priority direction of development of boundary regions of Ukraine", Ekonomichnyj forum, vol. 4, pp. 55 – 63.

4. The official site of Cross Border Cooperation Programme Poland – Belarus – Ukraine <<http://www.pl-by-ua.eu/index.php>> 2007 – 2013 “Creation of the Polish - Belarusian - Ukrainian cross - border tourism cluster”, available at: http://www.pl-by-ua.eu/news.php?cat_id=2 <http://www.pl-by-ua.eu/news.php?cat_id=2> (Accessed 15 October 2017).
5. M. M. Pan'kiv (2015) “Clustering in the tourism industry: Polish experience”, Aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku kharchovykh vyrobnytstv, hotel'no – restorannoho ta turystychnoho biznesu [Actual problems and prospects development of food production, hotel restaurant and tourist business], Materialy Mizhnarodnoi naukovo – praktychnoi konferentsii, prysviachenoї 40 – richchiu zasnuvannia fakul'tetu kharchovykh tekhnolohij, hotel'no – restorannoho i turystychnoho biznesu [International scientific and practical conference devoted to the 40th anniversary of the establishment of the Faculty of Food Technologies, Hotel – Restaurant and Tourism Business], Poltava, Ukraine, 20 – 21 lystopada 2014 r. pp. 201 – 205.
6. Bihus, M.M. and Holikova, Ye. D (2017), “Clustering as a perspective for the development of the international tourism and economy driver in Ukraine” Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol.27, no. 2, pp. 48 – 52.
7. V.S. Kravtsiv (2015) “Development of cross-border cooperation: scientific and analytical report”, DU “Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy”, L'viv, pp. 11 – 12.
8. Koval'ova Yu. M., Alysheva N. V. (2008) “Problems on the way of developing and implementing a cluster approach in Ukraine”, Nauka j ekonomika, vol. 3, no. 11, pp. 212.
9. Dobrieva N.F. (2013) “Basic directions of development of transborder clusters in Ukraine”, Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnia, vol. 34, pp. 246 – 253.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2017 р.